

Lidelsens fællesskab ligger i den gensidige sårbarhed

Et ph.d.-projekt om Simone Weil og menneskets hellighed

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Joanna Mikolajczyk Winterø

Simone hvem?

Simone Weil [simøn vej] (1909-1943) var en fransk filosof, politisk aktivist og kristen mystiker.

Hun var samtidig med Jean-Paul Sartre og Simone de Beauvoir, men til forskel fra mange af samtidens intellektuelle i Frankrig tog hun ikke afstand fra religion. Tværtimod blev det religiøse og spirituelle til en central inspirationskilde, som dannede grundlag for hendes eksistensfilosofi. Det var især lidelsen, forårsaget af menneskets misbrug af magt og styrke, som Weil helligede sit forfatterskab.

Weil er i sine skrifter dybt engageret i de akutte problemer, som Frankrig og Europa befandt sig i op til og under Anden Verdenskrig, og eftersom hun var optaget af at nå ud til læseren hurtigst muligt, blev artikelformen et foretrukket medie. I sine artikler henledte hun læserens opmærksomhed på de dehumaniserende kræfter i Europa, tydeligst inkarneret i Frankrigs kolonisering og Det Tredje Riges fremmarch. Hun nåede desværre ikke at udgive større værker, som kunne konsolidere hendes tænkning før den alt for tidlige død som 34-årig. Store dele af

Weils skrifter er derfor udgivet posthumt, redigeret efter bedste evne af hendes nære venner, som blev betroet notes- og dagbøgerne.

Inspireret af græske tragedier, Homers *Iliaden* i særdeleshed, beskrev Weil menneskets forhold og dets udsathed, når det kommer i berøring med magt og styrke. Både den undertrykte slave og den undertrykkende herre bukker under for styrken, idet de begge mister deres frihed i mødet med dens u håndgribelige og ukontrollerbare kræfter. I *Iliaden eller styrkens digt*, et essay som omhandler styrken som den egentlige og eneste helt i *Iliaden*, skriver Weil: "bødler og ofre er lige sagesløse, vindere og tabere [-] brødre i den samme elendighed" (s. 22). Elendigheden og lidelsen er ingen nemlig forskånet. Enhvers skæbne vil ultimativt vende, og selv den sejrende overherre kan blive reduceret til støv, dehumaniseret af netop magt og styrke. Magtens beruselse blotter det menneskelige hovmod og selvcentrering, hvor det tror sig hævet over skæbnen. Weil peger derfor på de græske tragedier og de nytestamentlige evangelier. Her kommer den menneske-

lige elendighed til udtryk klart og rent og bliver ikke forsøgt skildret som noget, der skal undviges eller overvindes, da "erkendelsen af menneskets elendighed er en betingelse for retfærdighed og kærlighed" (s. 38).

Ethvert menneskes ansvar

Simone Weil italesatte kompromisløst de direkte konsekvenser, som magtberuelsen og magtbegæret har ikke kun for de svage, men også for den, som udøver magten. Hun ønskede at åbenbare lidelsens fællesskab og pege på, hvordan erkendelsen af den forpligter os til at være åbne over for det andet menneske og dets lidelse og generøst dele vores overskud i konkrete handlinger. At finde synderne for andres lidelse

og at forfølge dem var ifølge Weil langt mere nærliggende end måske først antaget, for "Every one of us can see one of the culprits by looking in the mirror" (*Simone Weil on Colonialism*, s. 43).

Weil mente altså, at skylden og ansvaret for andres lidelse ikke lå andetsteds end hos *hvert* enkelt individ. Hun betragtede, hvordan middelklassen handlede som bourgeoisiet, i måden den ignorerede andres elendighed. Derfor var det også den enkelte i netop middelklassen, som hun forsøgte at gøre bevidst om pligten til at tænke og handle selvstændigt. Staten eller offentlige institutioner kunne ikke overtage dette ansvar eller diktere etik og moral, hvis ikke individet selv

havde den sande forståelse af menneskets hellighed og lidelsens fællesskab. Hun pegede især på den menneskelige evne til at fordreje, omtolke og rationalisere andres lidelse for egen bekvemheds skyld, og derfor var opfordringen til mødet med synderen i eget spejlbillede et konfrontatorisk angreb på den herskende konformitet blandt hendes landsmænd.

Hvad gør et menneske helligt?

Ifølge Weil er det korte og ubestridelige svar på dette spørgsmål, at det er lidelsen, som ingen kan undslippe, der gør et menneske helligt. Hvor hellig den enkelte er, afgøres dog hverken af mængden af ophobet lidelse gennem et levet liv eller af en martyrs selvforskyldte lidelse. Ej heller skyldes det den ængste-

lige, eksistentielle lidelse, som vi kender fra eksempelvis Kierkegaard og Sartre. Derimod gælder det den lidelse, som vi fødes ind i og er underlagt af andre, og i hvilken vi er udstillede, sårbare og dybt afhængige af vores medmennesker. I denne gensidige sårbarhed ligger lidelsens fællesskab.

Således skriver Weil, at der "findes i ethvert menneske noget helligt" (s. 10) i det korte essay *Personen og det hellige*, udgivet i det franske tidsskrift *La Table ronde* i 1950. Her præciserer hun forskellen mellem et menneske i sin helhed, det vil sige både "Armene, øjnene, tankerne, alt dette" (s. 10), og så menneskets personlighed. Det er for Weil netop ikke

Der findes i ethvert menneske noget helligt.

Men dette er ikke hans person. Det er heller ikke den menneskelige personlighed.

Det er ham, dette menneske, ganske enkelt.

– Simone Weil,

Personen og det hellige. s. 10

personligheden, måtte den være god eller slet, som gør mennesket helligt. Hun giver et – måske *for* konkret – eksempel på, hvordan hun ville kunne prikke øjet ud på nogen, uden at såre eller tage noget fra dennes personlighed. Denne ville mere eller mindre kunne fortsætte sit liv med eller uden dette øje. Det, der ville være blevet brudt, altså det, som ville være uopretteligt, er derimod sønderrivningen, *lacerationen*, af vedkommendes sjæl: at sønderflænge den væren, som forventer tryghed, omsorg og godhed.

Denne forventning kalder Weil for en barneforventning, selv når den overlever til de voksne år “til trods for erfaringen af de forbrydelser, som er blevet begået, udholdt og observeret” (s. 12). Forventningen kommer til udtryk, når et menneske gøres fortræd, og når et lille barn uforstående undres over, hvorfor man gør det ondt. Forventning i form af håb, ønske og tro på det gode er det, som er universelt, upersonligt og helligt, i dét at være menneske. Og ifølge Weil er det selvsamme forventning, som heller ikke Jesus Kristus kunne undertrykke ved korsfæstelsen.

Idealet om det gode

Weil beskriver menneskets personlighed som flyvsk og umulig at begrebsliggøre, hvorfor det at definere respekt ud fra den også er ugørligt. Alligevel ser hun, at netop respekten for det, der knytter sig til ideen om personligheden, er den, som gøres til en generel betragtning og vurdering af det enkelte menneske. Weils store kritik i 1950-essayet er, at denne respekt dermed danner grundlag for den offentlige moral, for eksempel i ideen om menneskerettigheder, der i 1789 erklæredes

under den franske revolution, men som “på grund af dens indre utilstrækkelighed vist[e] sig at være magtesløs i forhold til at udøve den funktion, som blev betroet til den” (s. 11). Altså er definitionen af menneskerettighederne og deres funktion ifølge Weil utilstrækkelig som sikring af menneskets basale livsbetingelser, da ideen om disse er bundet til menneskets foranderlige og æteriske personlighed i stedet for til det universelle og uforanderlige, nemlig det upersonlige.

Weil mener altså, at idealet om det gode har måtte vige for idealet om rettigheder. Rettighederne underminerer den nødvendigt individuelle refleksion over ansvar og pligt over for den andens lidelse. De liberalt og rationelt formulerede love erstatter så at sige den enkeltes pligt til omtanke og handlen. Rettighederne synes at skærme mennesket som en paraply, men i Weils optik skærmer de desværre for retfærdighedens sande spørgsmål: *Hvorfor* gøres der nogen ondt overhovedet? Rettighederne opererer således med den forbrydelse, der er sket, og kan aldrig reparere den uoprettelige skade.

I sin søgen efter det gode retter Weil sin opmærksomhed mod de undertrykte tavse skrig i stedet for at orientere sig på baggrund af love og samfundets regler. Ytringsfrihed blev derfor for hende et udtryk for den del af menneskets hjerte, der skriger imod det onde. Statens ansvar burde være at give dette svage og skrigende hjerte rum til at udtrykke sig og blive hørt.

Weil tænkte menneskets væren i verden ud fra et religiøst, filosofisk og politisk perspektiv og hovedpunkterne, som hun glødende artikulerede i sit forfatter-

skab, skulle (op)fordre til en nærværende og generøs opmærksomhed på det andet menneske og dets lidelse. Weils intention var at re-integrere mennesket i det gode, hvor værdighed og hellighed grunder i det absolut upersonlige og lidelsen som et fælles grundvilkår. Det var ligeledes et opgør med en egocentrisme og en perverteret personlighedsdyrkelse af den enkeltes formåen, formue eller personlige karakteristika, som stod – og også i dag står – i vejen for re-integreringen af mennesket i det gode.

Simone Weil og Hartmut Rosa

Jeg arbejder primært med Simone Weil i mit ph.d.-projekt *Intersubjective Attunement: Attention and Resonance*, hvor jeg undersøger begreberne styrke (*force*) og opmærksomhed (*attention*) med henblik på at forstå, hvad der er på spil i mellem-menneskelige relationer. Dette gør jeg med udgangspunkt i Weils filosofi, som den træder frem i hendes forskelligartede værker: essays, breve, dagbøger og artikler. Ved at udforske dynamikken mellem styrke og magt på den ene side og opmærksomhed og nærvær på den anden vil jeg forsøge at finde frem til, hvilken indflydelse disse begreber har på forholdet mellem mennesker. Centrale spørgsmål er: Hvis magten beruser så voldsomt,

hvilken mulighed har mennesket så for at gøre sig fri af den og se den andens lidelse så klart og tydeligt, som Weil opfordrer til? Er det muligt at leve helt uden at udøve magt? Eller handler det nærmere om en påpasselig og behersket brug af den?

I min afhandling inddrager jeg desuden aspekter af Hartmut Rosas (f. 1965) sociologiske teorier, som med deres præcise iagttagelser af det postmoderne menneskes udfordringer giver et nutidigt perspektiv på de problematikker, som også Weil arbejdede inderligt med. Mere konkret inddrager jeg Rosas teori om *acceleration*, som kritiserer den forskruede dyrkelse af vækst og evindelig fremgang, og teorien om *resonans*, hvor individets brudte og stumme relation til verden, sig selv og det andet menneske forsøges gen-etableret. Ved at anvende Rosas sociologiske teorier vil jeg bringe Weils værker i samtale med nutidige perspektiver på spørgsmålet om gensidigheden mellem mennesker, åbenhed og lydhørhed samt den hindring, som magt, overdreven vækst og selvcentrering kan forårsage.

Mit projekt blev påbegyndt i august 2021 ved Afdeling for Systematisk Teologi inden for Etik og religionsfilosofi og har lektor Iben Damgaard som vejleder.